

QARABAĞ TOPONİMLƏRİ VƏ ONLARIN XARİCİ DİLLƏRƏ TƏRCÜMƏSİ

Günel QARAYEVA *

Xülasə: Toponimlər dilin lüğət tərkibinin mühüm hissəsini təşkil edir, mənsub olduğu xalqın dilini, tarixini, etnogenezini, milli mənsubluğunu, coğrafi sərhədlərini əks etdirən çox dəyərli mənbədir və bu baxımından kompleks şəkildə öyrəndikdə hər hansı bir ərazinin bütövlükdə hansı xalqa məxsus olduğu tarixi, coğrafi və dilçilik baxımından əsaslandırılmış olur ki, bu da hər hansı bir xalqın tarixinin saxtalaşdırılmasına yol vermir. Buna görə də toponimlərin tədqiq olunması, araşdırılması vacibdir, zəruridir. Lakin toponimlərin, onların ayrı-ayrı növlərinin tədqiqi sahəsində xeyli işlər görülsə də bütün bu elmi araşdırmalar, öyrənmələrin hamısı Azərbaycan elm dünyasından, ərazisindən kənara çıxmamışdı. Bunun da nəticəsində Azərbaycan onomastikası, toponimikası dünyaya kifayət qədər çatdırılmır. Azərbaycan torpaqlarına əsrlər boyu göz dikmiş, tariximizi özünküləşdirməyə çalışan ermənilər isə diasporası gücünə bütün dünyada bizim toponimlərin adlarını dəyişməklə təqdim edərək bizi işğalçı, özlərini qədim tarixə malik bir xalq kimi qələmə verməyə çalışırlar. Bu siyasəti isə Qərbi Azərbaycana aid torpaqlarımızla kifayətlənməyərək Qarabağ torpaqlarımıza da şamil etməyə çalışırlar. Bu baxımdan Şanlı Qələbədən sonra qəbul olan “Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarının Azərbaycan əlifbasından ingilis əlifbasına transliterasiyası Qaydaları”nın təsbit etdiyi standartlar vasitəsilə toponimlərin xarici dillərə rus dilinin təsiri ilə deyil, birbaşa orijinaldan tərcümə olunmasına imkan verəcək ki, bizim torpaqlarımızın tarixinə kimin sahib olduğunu dünyaya sübut edə bilək. Bu məqalədə həmin qaydalara əsasən transliterasiya yolları da göstərilmişdir.

Açar sözlər: *Qarabağ, toponim, onomastika, təhrif olunma, transliterasiya.*

Garabagh Toponyms and Their Translation into Foreign Languages

Abstract: Toponyms comprising the majority part of the vocabulary is the most precious source of reflection of the history, language, ethnogenesis, national identification, geographical borders of the nation it belongs to. Hence its profound study ensures historical, geographical and linguistic evidences that the territory belongs to which nation, which in its turn prevents falsification of a nation's history. Therefore the research of toponyms is of utmost importance and vital. However despite the scope of research of different types of toponyms these works have not been spread enough beyond the Azerbaijan borders resulting at unsatisfactory introduction of Azerbaijani onomastics and toponyms to the world. While armenians, who have had their eyes on our lands for ages have been trying to distort our toponyms making their own and introduce themselves as a nation with ancient history but us as a conqueror. They have not sufficed with the territories of Western Azerbaijan, now try to apply the same thing to Garabagh. Considering all these facts, following the Glorious Victory, state standards were set by the “Rules of transliteration of geographical objects’ names of the Azerbaijan Republic into English alphabet”, which will allow the translation of the toponyms into English from original names, not from russian translation and this will facilitate our proof of who has always been the owner of these lands. In this article the ways of transliteration were indicated.

Key Words: *Garabagh, toponym, onomastics, distortion, transliteration.*

Giriş

Dilin lüğət tərkibinin mühüm hissəsini təşkil edən onomastik leksikanın, xüsusilə toponimlərin araşdırılması, tədqiq olunması xalqların tarixi keçmişinin, başqa mədəniyyətlərlə təmasının öyrənilməsi baxımından müstəsna əhəmiyyətə malikdir, çünki hər bir xalqın tarixini özündə yaşadan nişanlardan biri də həmin xalqa məxsus ərazilərin adlarıdır. Azərbaycan toponimiyasının əsas fondunu Azərbaycan (türk) mənşəli adlar təşkil edir. Azərbaycanda qədimdən başlayaraq, hun, bolqar, suvar, peçeneq, xəzər, qıpçaq, oğuz-səlcuq və monqol qaydalarının, habelə İber-Qafqaz, İran, ərəb və s. xalq adları ilə bağlı toponim layları aşkara çıxarılmışdır. Bütün bu faktlar Azərbaycan torpaqlarının tarix boyu keçdiyi müharibələr və məruz qaldığı istilaların, xalqımızın qonşuları ilə mədəni və iqtisadi əlaqələrlə zəngin keşməkeşli inkişaf yolunun göstəricisidir. Tariximizə sahib çıxmaq istəyən mənfur qonşularımızla mübarizədə rastlaşdığımız haqsızlıqlar və 20-ci əsrdə Sovet istilasından dənəməndə tariximizə vurulan zərbələrin bərpası və qorunması məcburiyyəti Azərbaycan dili onomastikasının dilçilik baxımından öyrənilməsinə marağı daha da artmışdır.

Azərbaycan onomastik vahidləri, o cümlədən toponimlər bu gün də tarixi, coğrafi və dilçilik baxımından diqqətlə tədqiq olunmaqdadır. Aydın məsələdir ki, toponimləri tarixi,

* Bakı Avrasiya Universiteti, T178034@baau.edu.az

coğrafi və dilçilik baxımından kompleks şəkildə öyrəndikdə hər hansı bir ərazinin bütövlükdə hansı xalqa məxsus olduğu tarixi, coğrafi və dilçilik baxımından əsaslandırılmış olur ki, bu da hər hansı bir xalqın tarixinin saxtalaşdırılmasına yol vermir.

Elm aləmində çoxdan sübut olunmuşdur ki, hər hansı xalqın, millətin tarixi keçmişinin öyrənilməsi işində yazılı mənbələr, tarixi abidələr, daş kitabələrlə yanaşı toponimlər də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Mövcud olan tarixi mənbələrin böyük əksəriyyəti zaman keçdikcə məhv olur və ya məqsədyönlü şəkildə məhv edilir. Lakin toponimlərin böyük bir qismi, ələxüsus da paleotoponimlər yüzilliklərin süzgəcindən keçərək müasir dövrümüzə qədər gəlib çatmışdır. Xalqın təşəkkül tarixi, etnik mənşəyi ilə əlaqədar mübahisəli məsələlərin öz həllini tapmasında bu qəbildən olan toponimlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bir çox hallarda elə olur ki, hansısa yazılı mənbənin verə bilmədiyi informasiyanı toponimlər vasitəsilə, həmçinin etnonimlər, hidronimlər və s. vasitəsilə əldə etmiş olur.

Toponimlər mənsub olduğu xalqın dilini, tarixini, etnogenezini, milli mənsubluğunu, coğrafi sərhədlərini əks etdirən çox dəyərli mənbədir. Toponimlərdə tayfa, qəbilə və xalqların bir yerdən başqa yerə köçməsi, qovuşması, assimilyasiyası, əhalinin iqtisadi həyatı, peşə və sənət məşğuliyyəti öz əksini tapır.

Azərbaycan xalqının tarixi keçmişi ilə bağlı materiallar az olduğuna görə xalqımızın tarixini və dilini öyrənmək baxımından toponimlər çox əhəmiyyətlidir. “Əgər biz Azərbaycan xalqının tarixini, onun indiyədək məskun olduğu yerləri dəqiq müəyyənləşdirmək istəyiriksə, onda biz türk mənşəli etnonimləri hərtərəfli araşdırmalı, onların etimologiyasını açmalı və coğrafi arealını dəqiq müəyyənləşdirməliyik” (Mirzəyev H, 1997:352).

Ayrı-ayrı tarixi dövənlərdə və müxtəlif dil materiallarına istinadən formalaşan onimlərin tədqiq olunması mühüm elmi və praktik əhəmiyyət kəsb edir. Bununla əlaqədar olaraq, T.Əhmədov yazır: “Coğrafi adlar hər hansı bir ərazidə tarixən mövcud olmuş və hazırda mövcud olan xalqların tarixi keçmişini, mədəniyyətini, iqtisadiyyatını, ictimai və sosial vəziyyətini, adət və ənənəsini, eləcə də dillərinin aradan çıxmış, arxaikləşmiş müəyyən xüsusiyyətlərini əks etdirən abidələr kimi yaşamaqdadır” (1984, 128).

Coğrafi obyektlərin məkanını, mövqeyini müəyyənləşdirməkdə, dəqiqləşdirməkdə toponimlər əvəzolunmaz mənbədir. Uzunmüddətli tarixi proseslər nəticəsində əmələ gəlmiş, formalaşmış adların etimologiyası, mənşəyi və mənası probleminə gəldikdə isə, xüsusi olaraq vurğulamaq lazımdır ki, onomastik vahidlərin dildən-dilə, nəsilən-nəslə ötürülməsi ilə əlaqədar olaraq, onların müəyyən bir qismi təhrifə uğramışdır. Bu qəbildən olan adların bir qismi ilkin variantından xeyli uzaqlaşmış, bir qismi isə uzaq keçmişdə mövcud olmuş, hal-hazırda dilin lüğət tərkibindən çıxmış arxaik leksik vahidlərlə ifadə olunduğundan onların mənası və mənşəyi bizim üçün anlaşılmazdır.

Dilimizdəki digər leksik vahidlərdən fərqli olaraq toponimlər ictimai-siyasi mahiyyətlidir. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, hər hansı yazılı mənbənin, tarixi abidənin verə bilmədiyi məlumatı onomastik vahidlərin vasitəsilə müəyyən edə bilirik. Coğrafi adların mühümlüyü onun kiçik (mikrotoponim) və ya böyüklüyündən (makrotoponim) asılı deyildir. Əsas məsələ bu və ya digər coğrafi adın zaman və məkan daxilində iqtisadi və ictimai-siyasi proseslərdə yerinin və rolunun müəyyən edilməsidir. Coğrafi adlar müəyyən tarixi dövrlərdə məzmun və forma baxımından dəyişdirilmişdir. Buna əhalinin miqrasiyası, müharibələr, mədəni-iqtisadi əlaqələr və dil ünsiyyətləri səbəb olmuşdur (Məşədiyev Q., 2010:232)

Bütün bu deyilənlər bir daha təsdiq edir ki, toponimlərin tədqiq olunması, araşdırılması vacibdir, zəruridir. Məhz bu səbəbdən toponimlərin, onların ayrı-ayrı növlərinin tədqiqi sahəsində xeyli işlər görülmüşdür. Lakin bütün bu elmi araşdırmalar, öyrənmələr hamısı Azərbaycan elm dünyasından, ərazisindən kənara çıxmır. Bunun da nəticəsində Azərbaycan onomastikası, toponimikası dünyaya kifayət qədər çatdırılmır. Azərbaycan torpaqlarına əsrlər boyu göz dikmiş, tariximizi özünküləşdirməyə çalışan ermənilər isə diasporası gücünə bütün dünyada bizim toponimlərin adlarını dəyişməklə təqdim edərək bizi

işğalçı, özlərini qədim tarixə malik bir xalq kimi qələmə verməyə çalışırlar. Bu siyasəti isə bizim İrəvan xanlığına aid torpaqlarımızla kifayətlənməyərək Qarabağ torpaqlarımıza da şamil etməyə çalışırlar. Ancaq nəzərə alırıqlar ki, "Qarabağ" sözü ilk mənbələrdə hələ 1300 il bundan əvvəl (VII əsrdən) işlənmişdir. Qarabağ əvvəllər bir tarixi-coğrafi anlayış kimi konkret məkanı bildirmiş, sonra isə Azərbaycanın geniş coğrafi ərazisinə aid edilmişdir. Qarabağın adı Azərbaycan dilindəki "qara" və "bağ" sözlərindən əmələ gəlmişdir. Azərbaycan dilində (həmçinin başqa türk dillərində) "qara"nın rəngdən başqa "sıx", "qalın", "böyük", "tünd" və başqa mənaları da vardır. Bu baxımdan, "Qarabağ" termini "qara bağ", yəni "böyük bağ", "sıx bağ", "qalın bağ", "səfalı bağ" və s. mənası kəsb edir. Ümumiyyətlə, siyasi-coğrafi məkan olaraq, tarixdə həmişə "Dağlıq Qarabağ" deyil, bütöv halda, yəni Qarabağın bütün ərazisini — dağlarını, düzənlərini əhatə edən ümumi bir "Qarabağ" anlayışı olmuşdur. Başqa sözlə, "Dağlıq Qarabağ" anlayışı çox sonraların "məhsuludur", Rusiya işğalı və müstəmləkəçiliyi dövründə separatçılıq niyyəti ilə Qarabağın bir hissəsinə verilmiş addır.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi zonaların toponimlərinə baxsaq görərik ki, əksəriyyətinin kökündə türk tayfalarının adları və ya Azərbaycan xalqının tarixi hadisələri durur.

Əskəran – Əski Aran yəni qədim Aran, Ulu Aran deməkdir. Aran tayfalarının adı ilə bağlıdır.

Dondarlı -m.ö. 5ci əsrdə yaşamış qədim türk tayfası olan Dondarların adını götürmüş və Qubadlı və Tovuz bölgələrində yerləşir.

Şuşa – bəzi mənbələrə görə Dondar türklərinin məskəni Şoşu şəhəri, bəzilərinin iddiasına görə "şüşə"(Təmiz hava və suyuna görə), bəzi mənbələrə görə "şiş" (yüksəklik, uc, şiş mənasında) sözündən törədiyi söylənir.

Xankəndi – Qarabağ xanı Pənahəli xanın öz xanımına 18ci əsrdə saldırdığı məkəndi – "Xanın kəndi" mənasından yaranıb

Ağcabədi – "ağca"- iri, "badi"-məkan deməkdir.

Qubadlı – Şirvanşah Şeyx İbrahim Dərbəndinin babası Key Qubadın adı ilə bağlıdır.

Zəngilan, Zəngəzur – Türk mənşəli Sangi tayfalarının adı ilə bağlıdır.

Xocavənd – "xocalı nəslı" deməkdir. 1925-ci ilə qədər Xonaşın adlandırılmışdır ki, "hun ölkəsi" – "xon"-hun, "şin" -ölkə demək idi.

Kəlbəcər - "Kevliçer" kevli – "çayın yuxarı axarları", çər – "qala" - qədim türkcə "çayların yuxarı axarında qala" mənasını verir.

Laçın –13-cü əsrin əvvəllərində Türkmənistandan köç etmiş "Laçın" kürd tayfasının adı ilə bağlıdır.

Cəbrayıl - VIII əsrdə yaşamış Sultan Əhməd adlı bir hökmdarın yaxın adamlarından biri Cəbrayıl atanın adı ilə bağlıdır. Cəbrayıl ərəb dilində "Allahın qulu" deməkdi (Qabıssanlı Ş. 2013:33-40)

Ümumiyyətlə toponimlərə baxsaq görərik ki, əsasən həmin ərazilərə səciyyəvi olan təbiət hadisələri, həmin ərazinin əhalisinin adı, yaşam tərzı və coğrafiyası ilə əlaqəlidir.

Toponimlərimiz bizim tariximizi sübut edir. Lakin təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, bu tariximizi əlimizdən almağa cəhd edən yalançı ermənilərin zərbəsi Azərbaycan toponimikəsindən da yan ötməmişdir. Belə ki, 19-cu əsrin əvvəllərində "Kürəkçay", "Gülüstən" və "Türkmənçay" müqavilələrinin nəticəsində İran və Türkiyədən Azərbaycanın İrəvan və Qarabağ xanlıqlarının ərazilərinə ermənilərin kütləvi köçürülməsi ilə başlayan və hələ də ermənilər tərəfindən Azərbaycana qarşı davam etdirilən ərazi iddiaları nəticəsində iki yüzillikdir ki, yaşanan erməni-Azərbaycan münəqişəsində nəinki qan tökülmüş, həmçinin etnoqrafiyamız və toponimlərimiz də təhrif olunmuşdur. Belə ki, 1988-ci ilin sonlarından başlayaraq azərbaycanlıların əvvəl Qərbi Azərbaycan torpaqlarından sonra isə kifayətlənməyib Qarabağ torpaqlarından da ermənilər tərəfindən qovulmağı nəticəsində torpaqlarımız işğalçı əsarəti altına düşmüşdür. 1988-1994cü illəri əhatə edən I Qarabağ

müharibəsindən sonra 30 il ərzində erməni hakimiyyəti və diasporası ilk gücünü beynəlxalq arenada Qarabağı erməniləşdirmək üçün toponimləri, oronimləri, hidronimləri dəyişdirməyə yönəlmişdir. Torpaqları inkişaf etdirmək əvəzinə müharibə meydanına hazırlamaqla yanaşı Qarabağın tarixi erməni torpaqları olmasını sübut etmək üçün bütün beynəlxalq aləmdə erməni adları ilə təqdim etməklə məşğul olmuşlar.

Fəxarət hissi ilə qeyd olunmalıdır ki, işğal altında olan torpaqlarımızın güclü ordumuzun hərbi müdaxiləsi və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin dəqiq və düşünülmüş siyasi addımları nəticəsində 2020-ci ildə 44 günlük II Qarabağ müharibəsi nəticəsində Azərbaycana geri alınmışdır. Bu da qarşıda çox böyük işlərin görülməsi zərurətini yaratmışdır. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 20 fevral 2020-ci il tarixli sərəncamına əsasən təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərinə təhrif edilmiş formada istinad edilən xəritələrdən istifadə hallarının qarşısının alınmasına dair Tədbirlər Planı”na əsasən yaradılmış “Coğrafi adların müxtəlif dillərdə yazılışını əks etdirən elektron baza” ölkəmizin coğrafi obyektlərinin adlarının dünya dilləri səviyyəsində düzgün və bir qaydada qəbul edilməsi üçün atılan əsas addım olmuşdur. Belə ki, Ermənistanla davam edən informasiya müharibəsi şəraitində Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarının transliterasiyası məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu məsələnin əhatə dairəsinin genişliyini və əhəmiyyətini nəzərə alaraq müvafiq Qaydaların təsdiq edilməsi çox zəruri hesab edilmiş və “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il tarixli Qanununa və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”na əsasən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin “Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarının Azərbaycan əlifbasından rus əlifbasına transliterasiyası Qaydaları”nın və “Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarının Azərbaycan əlifbasından ingilis əlifbasına transliterasiyası Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə 2020-ci il tarixli qərarına əsasən beynəlxalq istifadə üçün nəzərdə tutulan kartoqrafik və digər çap məhsullarının nəşri zamanı Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarının Azərbaycan dilindəki yazılış formasının ingilis və rus əlifbasına və əksinə transliterasiyasının üsul və yolları müəyyənləşmişdi. Bu Qaydalara əsasən:

1. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarının ingilis dilinə transliterasiyası Azərbaycan dilindəki yazılışında hərfləri (işarələri) ingilis əlifbasında qarşılığı olan müvafiq hərflərə transliterasiya etməklə verilir. Bu zaman sözün yazılış forması onun tələffüzünün dəqiqliyi nəzərə alınmadan saxlanılır.
2. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adları üçün onların müasir Azərbaycan ədəbi dilində düzgün yazılış forması əsas götürülür.
3. Transliterasiya zamanı ingilis əlifbasında böyük və kiçik hərflərin istifadəsi Azərbaycan əlifbasında yazılmış adlardakı böyük və kiçik hərflərə uyğun olmalıdır: *Aşağı Ağcakənd* - *Ashaghi Aghjakend*, *Qubalıbalaoğlan* - *Gubalibaloghlan* və s.
4. Bitişik, defislə və ayrı yazılan coğrafi obyektlərin adlarının yazılış forması ingilis dilinə transliterasiya zamanı olduğu kimi saxlanılır: *Ağaşirinoba* - *Aghashirinoba*, *Birinci Paşalı* - *Birinci Pashali* və s.

Qaydalara əsasən coğrafi obyektlərin adlarında saitlərin transliterasiyası:

1. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında Azərbaycan dilinin *a*, *o*, *u* arxa sıra və *i*, *e* ön sıra saitləri ingilis dilinə eyni saitlərlə transliterasiya olunur. İngilis əlifbasına transliterasiya zamanı *ı*, *ü* arxa sıra və *ə*, *ö* ön sıra saitləri ingilis əlifbasında qarşılığı olan uyğun saitlərlə əvəzlənir. Məsələn: *Sarıcalı* - *Sarijali*,

Novruzlu - Novruzlu, Şelli - Shelli, Seyidli - Seyidli, Ağzıbir - Aghzibir, Alıbəyli - Alıbeyli, Güllüçə - Gulluja və s.

2. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında Azərbaycan dilində şəkilçilərin xeyli hissəsi saıtlərin ahənginə uyğun olaraq dördvariantlı cərgə (**-lu, -li, -lu, -lü; -çı, -çi, -çu, -çü; -sı, -si, -su, -sü** və s.) əmələ gətirdiyindən dördvariantlı şəkilçilərin **i** və **u** saıtləri ilə işlənən variantları ingilis dilində verilir, digər, yəni **ı** və **ü** saıtləri ilə işlənənlər isə ingilis dilində uyğun saıtlərlə əvəzlənir. Məsələn: *Yusifcanlı - Yusifcanli, Yusifli - Yusifli, Gursulu - Gursulu, Külüllü - Kulullu, Arabaçılar - Arabachilar, Qaradəmirçi - Garadamirchi, Quşçular - Guşchular, Düdükçü - Dudukchu, Qasımbinəsi - Gasımbinasi, Qalacıq - Galajig, Şəkərcik - Shakarjik* və s.
3. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **a, e, i, o, u** saıtləri ingilis əlifbasına eyni hərflərlə transliterasiya olunur: *Ağdam - Aghdam, Erkeç - Erkech, Kilit - Kilit, Kosacan - Kosajan, Çalburun - Chalburun* və s.
4. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **ə** saıti aşağıdakı kimi transliterasiya edilir:

4.1. *Azər, bəy, bəyim, dərə, dəhnə, ət, kənd, köhnə, pəyə, təpə, təzə* sözlərinin bitişik və ya ayrı işləndiyi coğrafi adlarda **e** hərfi ilə transliterasiya edilir: *Azərbaycan - Azerbaijan, Ağabəyli - Aghabeyli, Bəyimli - Beyimli, Xasıdərə - Khasidere, Böyük Dəhnə - Boyuk Dehne, Ətyəmzli - Etyemazli, Köhnə Gəgir - Kohne Gagir, Güneypəyə - Guneypeye, Ağtəpə - Aghtepe, Təzə Şilyan - Teze Shilyan, Təzəkənd - Tezekend* və s.

4.2. digər hallarda **a** hərfi ilə transliterasiya edilir: *Kijəbə - Kizhaba, Dəjəl - Dazhal, Qəşəd - Gashad, Ləcət - Lajat, Şəlvə - Shalva, Xəlfəli - Khalfali* və s.

5. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **ı** saıti ingilis dilinə **i** hərfi ilə transliterasiya edilir: *Alpı - Alpi, Qumbaşı - Gumbashi, Arısu - Arisu* və s.

Qeyd. “*Bakı*” sözünün ingilis dilinə transliterasiyası zamanı **ı** hərfinin **u** hərfi ilə transliterasiyası ənənəyə əsaslanır: *Bakı - Baku*.

6. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **ö** saıti ingilis dilinə **o** hərfi ilə transliterasiya edilir: *Göygöl - Goygol, Köhnəqışlaq - Kohnegishlag* və s.

7. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **ü** saıti ingilis dilinə **u** hərfi ilə transliterasiya edilir: *Aşağı Küngüt - Ashaghi Kungut, Aşağı Göynük - Ashaghi Goynuk, Söyüdlü - Soyudlu* və s.

Qaydalara Əsasən Coğrafi Obyektlərin Adlarında Samitlərin Transliterasiyası

1. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **b, d, f, h, k, l, m, n, p, r, s, t, v, y, z** hərfləri ingilis əlifbasının eyni hərfləri ilə transliterasiya olunur: *Baltalı - Baltali, Dəlləklər - Dallaklar, Baharlı - Baharli, Kolanı - Kolani, Ləzran - Lazran, Deman - Deman, Bərcan - Barjan, Gərsava - Garsava, Kövər - Kovar, Yenigiyən - Yenigiyen, Zevin - Zevin* və s. **Qeyd.** “*Azərbaycan*” sözünün ingilis dilinə transliterasiyası zamanı **y** hərfinin **i** hərfi ilə transliterasiyası ənənəyə əsaslanır: *Azərbaycan - Azerbaijan*.
2. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **c** samiti ingilis dilinə **j** hərfi ilə transliterasiya edilir: *Cunud - Junud, Hacıalılar - Hajjalilar* və s.
3. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **ç, ğ, x, j, ş** samitləri ingilis dilinə müvafiq olaraq **ch, gh, kh, zh, sh** hərfl birləşmələri ilə transliterasiya edilir: *Balçılı - Balchili, Qarabağ-Garabagh, Xıdırlı - Khidirli, Jiy - Zhiy, Şəfəqli - Shafaghi* və s.
4. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında **g** və **q** samitləri ingilis əlifbasına **g** hərfi ilə transliterasiya edilir: *Qarabulaq - Garabulag, Abbasqulular - Abbasgulular* və s.

5. Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarında qoşa samitlər ingilis əlifbasına uyğun qoşa samit hərflərlə transliterasiya edilir: *Qaraməmmədli - Garamammadli, Rəsullu - Rasullu, Müzəffəroba - Muzaffaroba, İkinci Yeddioymaq - İkinci Yeddioymaq* və s. (e-qanun.az).

“Azərbaycan Respublikasının coğrafi obyektlərinin adlarının Azərbaycan əlifbasından ingilis əlifbasına transliterasiyası Qaydaları”nın təsdiq olunmasına baxmayaraq hələ də Azərbaycan dilinin transliterasiyası sahəsində ümumi problemlər mövcuddur ki, bunlara transliterasiya qaydalarının qeyri-sabit olması, eyni və ya çox oxşar əlifbaya malik dillərin müxtəlif transliterasiya qaydalarından istifadə etməsi, müxtəlif transliterasiya qaydalarının dil daşıyıcıları tərəfindən birmənalı olaraq qəbul edilməməsi və s. problemlər aiddir (www.anl.az). Bundan başqa informasiya məkanında Qarabağ toponimləri, habelə Qarabağ iqtisadi zonasının adı belə rus dilində tələffüzünün ingilis dilinə transliterasiya olunmuş formada verilməsi hallarına rast gəlinir. Bu azmış kimi, Qarabağ hələdə “Dağlıq Qarabağ” yəni “Naqorno-Karabakh” kimi qeyd olunur. Dünyanın aparıcı xəbər saytları CNN.com, Euronews.com və digərlərində “Garabagh” sözünü axtarırsa verəndə nəticə almaq olmur, çünki bütün xəbərlərdə “Naqorno-Karabakh” kimi qeyd olunmuşdur. (www.cnn.com, www.euronews.com)

Bundan başqa internet platformalarında yayılmış xəritələrdə də təhrif halları müşahidə olunur və bunun aradan qaldırılması üçün gənclər təşkilatlarının və diaspora qurumlarının cəlb edilməsi və bir çox digər istiqamətlərdə intensiv iş aparılmaqdadır.

Görülmiş tədbirlər çərçivəsində internet platformalarında yayılmış xəritələrdə işğal altındakı ərazilərdə toponimlərimizin təhrif olunmasının qarşısının alınması, sosial şəbəkələrdə və internet platformalarında Azərbaycan həqiqətlərinin daha aktiv təbliğində gənclər və könüllülər təşkilatlarının, ali təhsil müəssisələrində və dövlət xətti ilə xaricdə təhsil alan tələbələrin rolunun gücləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu məqsədlə işçi qruplar formalaşdırılmış, təhrif halları ilə bağlı beynəlxalq platformalara şikayətlərin ünvanlanması, sosial şəbəkələrdə etiraz aksiyalarının təşkil edilməsi ilə bağlı mütəmadi tədbirlər görülməkdədir.

Aparılmış işlər nəticəsində xaricdəki diplomatik nümayəndəliklərimiz və diaspor təşkilatlarımız vasitəsilə xaricdə keçirilən tədbirlərdə Azərbaycan ərazilərini təhrif olunmuş formada təqdim edən xəritələrin və digər vəsaitlərin həmin tədbirlərdən yığışdırılması, məsələ ilə bağlı təşkilatçıların maarifləndirilməsi istiqamətində uğurlu addımlar atılmaqdadır.

Ümid edirəm, prezidentimizin milli maraqlara hesablanmış ardıcıl siyasəti nəticəsində Qarabağ torpaqlarını işğalçılardan təmizlədiyimiz kimi Qarabağ toponimikasını da beynəlxalq aləmdə düzgün təqdimatına nail olacağıq.

İSTİNAD

Qabıssanlı Şakir (2013) “Toponimlərin açılmayan sirləri” Bakı, Təknur, s. 33-40

Qəniyeva İradə (2021) “Müxtəlif sistemli dillərdə toponimlərin üslubi-kommunikativ xüsusiyyətləri” Bakı

https://aak.gov.az/upload/dissertasion/filologiya_elml_ri/Avtoreferat_%C4%B0rad%C9%99_Q%C9%99niyeva.pdf

Əhmədov Tofiq (1984) “El-obamızın adları” Bakı, Gənclik, s. 128

Kərimova İradə (2016) “Azərbaycan onomalogiyasının əsasları” Bakı ADPU s.88-125

Məşədiyev Qara (2010) Azərbaycan toponimlərinin tarixi- linqvistik təhlili (Qafqaz ərazi və tayfalarının təsviri materialları məcmuəsi (SMOMPK) əsasında). Bakı, Elm və təhsil, s. 232

Mirzəyev Həsən (1997) “Aşiq poeziyasında yaşayan adlarımız və tariximiz” Bakı ADPU, s.352

Mollazadə Səyyarə (1985) “Azərbaycan toponimiyası” Bakı, Bilik, s. 81

<https://www.anl.az/down/meqale/ses/2020/mart/705579.htm>

<https://e-qanun.az/framework/46481>

<https://edition.cnn.com/videos/tv/2020/10/23/amanpour-nagorno-karabakh-ivo-daalder.cnn>

<https://www.euronews.com/2023/10/26/armenias-pashinyan-hopes-peace-deal-with-azerbaijan-will-be-signed-in-the-coming-months>

